

Door de tijd heen

De volgende historische gegevens hebben te maken met voedsel en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Kort na de ontdekkingsreizen van Columbus naar Amerika maken de Europeanen kennis met de aardappel.
 - 2 De meier van de Frankische koning Karel de Grote zorgt ervoor dat er voldoende horige boeren zijn om de oogst binnen te halen.
 - 3 Jagersgemeenschappen in de Indusvallei vestigen zich op plaatsen waar zij kunnen oogsten van de planten die zij gezaaid hebben.
 - 4 De inwoners van de Hollandse steden in de bloeitijd van de Republiek kopen hun graan in het Oostzeegebied.
 - 5 De Romeinse Senaat beloont de veteranen uit hun legioenen met boerderijen in de veroverde gebieden.
 - 6 Terwijl de mannen van jagersgemeenschappen in de Indusvallei op jacht gaan, verzamelen de vrouwen allerlei vruchten en zaden.
- 2p 1 Zet deze zes gegevens in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Deze tekst over Socrates is een voorbeeld van het wetenschappelijk denken bij de Grieken in die tijd.

- 2p 2 Leg dit uit.

Gebruik bron 2 en 3.

De sage van Titus Manlius spreekt burgers aan in de Romeinse tijd en burgers in de zeventiende-eeuwse Nederlandse Republiek.

- 4p 3 Verklaar dit door:
- aan te geven welke waarde van de Romeinen in deze sage naar voren komt en
 - aan te geven waarom dit voor de Romeinen belangrijk was en
 - (met een verwijzing naar het schilderij) uit te leggen welke boodschap de Amsterdamse Admiraliteit met het ophangen van dit schilderij in de Raadskamer waarschijnlijk wil overdragen.

Gebruik bron 3.

Met dit zeventiende-eeuwse schilderij kan worden geïllustreerd dat sommige aspecten van de renaissance doorwerken in latere eeuwen.

- 2p 4 Leg dit met het schilderij uit.

Gebruik bron 4.

Aan deze bron zijn verschillende voorbeelden van romanisering te ontleen.

- 3p 5 Noem hiervan drie voorbeelden.

De middeleeuwen

Gebruik bron 5.

Uit deze bron kun je afleiden dat in de gebieden waar het verdrag van Omar van kracht wordt, op het terrein van de godsdienst sprake is van zowel verandering als van continuïteit.

- 4p **6** Leg dit, telkens met de bron, voor beide uit.

Gebruik bron 6.

Thomas van Aquino wordt negenenveertig jaar na zijn dood door de paus heilig verklaard.

- 4p **7** Verklaar deze heiligverklaring door:
- eerst een conflict te noemen waarin de kerk in die tijd verwickeld is en
 - daarna (met de bron) uit te leggen welk standpunt Thomas van Aquino inneemt in dit conflict en
 - ten slotte een mogelijk politiek motief van de paus te noemen voor deze heiligverklaring.

De periode van de late middeleeuwen wordt de “tijd van steden en staten” genoemd.

- 4p **8** Geef je commentaar op deze benaming door:
- met een kenmerkend aspect van de late middeleeuwen duidelijk te maken waarom dit de tijd van “steden” genoemd kan worden en
 - met een kenmerkend aspect van de late middeleeuwen duidelijk te maken waarom dit de tijd van “staten” genoemd kan worden en
 - met een kenmerkend aspect van de late middeleeuwen uit te leggen dat ook een andere naam aan deze periode gegeven zou kunnen worden.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 7.

Uit de gebeurtenissen rondom Luther blijkt, dat er in de tijd van Karel V:

- nog geen sprake is van een sterk centraal gezag in het Duitse keizerrijk en
- een belangrijk verschil bestaat tussen katholicisme en protestantisme.

4p **9** Ondersteun elke uitspraak.

Gebruik bron 8.

Twee interpretaties:

- 1 Uit het verhoor van Veronese blijkt dat het plaatsvindt in een tijd van overgang.
- 2 Het verhoor is uit te leggen als een reactie op de Reformatie.

4p **10** Ondersteun beide interpretaties.

Gebruik bron 9.

De achttiende-eeuwse tekenaar van deze prent wil met deze allegorie een boodschap overdragen aan zijn publiek.

4p **11** Licht dit toe door aan te geven:

- (met twee elementen uit de prent) welke boodschap dat is en
- dat deze tekening aansluit bij een ideaal van de Verlichting.

In de achttiende eeuw vindt een uitbouw van de Europese expansie plaats.

2p **12** Leg uit welk verband er bestaat tussen de uitbouw van de Europese expansie en de trans-Atlantische slavenhandel.

De Engelse abolitionisten aan het einde van de achttiende eeuw richtten zich in hun eerste campagnes op de afschaffing van de trans-Atlantische slavenhandel, omdat zij verwachtten dat door afschaffing van deze handel het lot van de slaven in Amerika zou verbeteren.

2p **13** Leg uit welke redenering zij daarbij volgden.

Door de tijd heen

Hieronder staan vijf historische citaten (1 tot en met 5) met daaronder de publicaties (a tot en met e) waaruit deze citaten afkomstig zijn:

- 1 “Heersende klassen, sidder voor een (...) revolutie! De proletariërs (arbeiders) hebben daarbij niets te verliezen dan hun ketenen. Zij hebben een wereld te winnen.”
 - 2 “Hebt u het gevoel, dat u ook buiten uw gezin verantwoordelijkheid hebt in de maatschappij (...) of meent u dat het gezin aanspraak heeft op al uw krachten?”
 - 3 “O, landgenoten! Nog eens, wapent u allen tezamen, en draagt zorg voor de zaken van het hele land, dat is voor uw eigen zaken. Het land behoort aan U allen met elkaar, en niet aan de Prins met zijn groten alleen.”
 - 4 “Ik heb in Babylon (...) in de tempel E-Sagil, die stevig gegrondvest is, zowel op aarde als in de hemel, deze mij dierbare woorden geschreven op mijn gedenksteen onder mijn beeltenis als koning van de rechtvaardigheid, met het doel gerechtigheid te brengen in het land, er alle geschillen te beslechten en alle schade te helen.”
 - 5 “Ik en Truus zijn in de Jodenbuurt geweest, maar er was niet veel meer te halen, want het nodigste was weg, zoals ondergoed en linnengoed, daar zijn de dichtstwonenden direct bij. Ik heb alleen wat kleinigheden en Truus heeft een autoped en nog wat kinderspeelgoed, maar het is uiterst gevaarlijk; als ze je snappen, ga je naar Vught.”
- a Enquête van de Vereniging van Academisch gevormde Christenvrouwen.
 - b Aan het volk van Nederland, het pamflet waarmee de democratische revolutie in Nederland begint.
 - c Dagboek van een huisvrouw uit Amsterdam.
 - d Karl Marx in Het communistisch Manifest.
 - e Zwartstenen zuil met 282 wetsartikelen van Hammoerabi, koning van een vroege stedelijke gemeenschap bij de Eufraat en de Tigris (Irak).

- 2p **14** Zet bij elk citaat de juiste bronvermelding. Noteer alleen de nummers en de daarbij passende letters. Bij elke uitspraak past één bronvermelding.

Gebruik nogmaals de hierboven staande citaten 1 tot en met 5.

De vijf citaten staan in willekeurige volgorde.

- 2p **15** Zet ze in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

Gebruik bron 10.

O'Sullivan neemt in zijn artikel afstand van het kolonialisme en doet een poging het modern imperialisme te rechtvaardigen.

3p **16** Licht dit toe door aan te geven:

- waarin het modern imperialisme zich onderscheidt van het kolonialisme en
- dat O'Sullivan in dit artikel het modern imperialisme rechtvaardigt.

Gebruik bron 11.

Een bewering:

Het pleidooi van Robert Winthrop over het idee van de Manifest Destiny kan worden gezien als nationalistisch.

2p **17** Leg dit uit.

Gebruik bron 10 en 11.

O'Sullivan en Winthrop komen onder invloed van Verlichtingsideeën tot een verschillende beoordeling van het idee van de Manifest Destiny.

4p **18** Toon dit aan voor elk van beide auteurs, telkens met een verlicht idee uit de achttiende-eeuwse democratische revoluties.

Gebruik bron 12.

In deze tekst beschrijven de bezoekers positieve en negatieve gevolgen van de industrialisatie in het begin van de negentiende eeuw en leveren daarmee een bijdrage aan een maatschappelijk debat in die tijd.

3p **19** Toon dat aan door:

- een door hen beschreven positief en negatief effect van industrialisatie te noemen en
- aan te geven aan welk maatschappelijk debat zij hiermee een bijdrage leveren.

Gebruik bron 13 en 14.

Stel: je hebt onderzoek gedaan naar het maatschappelijk probleem van de kinderarbeid in Nederland tussen 1900 en 1960 en je zoekt een foto bij je verslag. Je vindt de foto uit 1911 historisch wel geschikt om je onderzoek te illustreren, maar de foto uit 1957 niet.

4p **20** Geef voor beide keuzen je redenering weer.

Gebruik bron 15.

Deze anekdote komt uit de catalogus van een tentoonstelling in Duitsland over de Jodenvervolging tussen 1933 en 1945. De makers van de tentoonstelling hebben hun expositie "Ein offenes Geheimnis" (een openbaar geheim, iets dat iedereen weet, maar waarvan iedereen doet alsof het niet bestaat) genoemd.

Naar aanleiding hiervan kom je tot twee uitspraken:

- 1 In deze anekdote komt het begin van de openlijke Jodenvervolging in Duitsland goed naar voren.
 - 2 Deze anekdote geeft het thema van de tentoonstelling "Ein offenes Geheimnis" goed weer.
- 4p **21** Ondersteun beide uitspraken met de bron.

Gebruik bron 16 en 17.

In de prent geeft de tekenaar zijn mening over de toespraak van president Truman.

- 5p **22** Wat is de mening van de tekenaar? Ondersteun je antwoord door twee elementen uit de prent te verbinden met twee elementen uit de toespraak.

De Sovjet-Unie verbood de staten in haar invloedssfeer Marshallhulp (zie bron 16) aan te nemen.

- 1p **23** Noem hiervoor de reden.

Gebruik bron 18.

Een bewering:

Het interview laat zien dat Pinochet probeert een totalitaire staat te stichten.

- 4p **24** Ondersteun deze bewering door:
- uit de bron twee kenmerken te noemen van een totalitaire staat en
 - bij elk kenmerk uit te leggen hoe dit kenmerk Pinochet helpt bij het consolideren van zijn macht.

Gebruik bron 18.

De Verenigde Staten zijn in 1973 opgelucht dat Allende is afgezet en er zijn aanwijzingen dat zij Pinochet hulp hebben geboden bij de staatsgreep.

- 2p **25** Verklaar deze Amerikaanse houding tegenover Chili vanuit de internationale betrekkingen in de tweede helft van de twintigste eeuw.